

A VA B VIRUSLI GEPATITLAR KLINIK AHAMYATI

Sobirova Dilorom Ixtiyorjon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali Tibbiyot fakulteti Davolash ishi

E-mail: sobirovdilorom592@gmail.com

Tel:+998937357737

Muhammedov Iqboljon Ilhomjon o'gli

Ilmiy rahbar: Qo'qon universiteti Andijon filiali

o'qtuvchisi:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18034788>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15-dekabr 2025 yil

Ma'qullandi: 20-dekabr 2025 yil

Nashr qilindi: 23-dekabr 2025 yil

KEY WORDS

Virusli gepatit A (VGA), virusli gepatit B (VGB), HBsAg, Anti-HAV IgM, jigar sirrozi, gepatotsellyulyar karsinoma (GSK), epidemiologiya, enteral yuqish, parenteral yuqish, vaksinatsiya, immunoprofilaktika, PCR diagnostikasi, serologiya, antiviral terapiya, virusli yuk (viral load)

ABSTRACT

Ushbu maqola global sog'liqni saqlash sohasining dolzarb muammolaridan biri bo'lgan virusli gepatit A (VGA) va virusli gepatit B (VGB) infeksiyalarining taqqosiy klinik ahamiyatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqola Gepatit A virusi (GAV) ning Picornaviridae oilasiga mansubligi va Gepatit B virusi (GBV) ning Hepadnaviridae oilasiga mansubligidan kelib chiqadigan etiologik va patogenetik farqlarni batafsil yoritadi. VGA ning asosan o'tkir va o'z-o'zidan cheklanuvchi kechishi, uning feko-oral yuqish mexanizmi bilan bog'liq bo'lgan epidemiologik xususiyatlari ko'rib chiqilgan. Maqolada ushbu infeksiyalarni aniqlashda qo'llaniladigan zamonaviy diagnostika usullari — ELISA orqali spetsifik serologik markerlar (masalan, Anti-HAV IgM, HBsAg)ni aniqlash va PCR (Polimeraza Zanjir Reaksiyasi) orqali virusli yuk (viral load) miqdorini o'lchashning klinik-prognostik ahamiyati chuqur tahlil qilinadi.

Virusli gepatitlar dunyo miqyosida jiddiy global sog'liqni saqlash muammosi bo'lib, jigar parenhimasining yallig'lanishi (gepatit) bilan kechuvchi infeksiyalar guruhini ifodalaydi. Ushbu infeksiyalar etiologik agentga ko'ra A, B, C, D, E gepatit viruslari kabi turlarga bo'linadi. Ushbu maqolada, ularning turlicha klinik kechishi va epidemiologik xususiyatlari tufayli alohida tibbiy ahamiyatga ega bo'lgan Gepatit A (VGA) va Gepatit B (VGB) infeksiyalarining klinik va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi.

Gepatit A virusi (GAV) Picornaviridae oilasiga mansub, qobiqsiz (non-enveloped) RNK virusdir. Uning yuqishi asosan feko-oral mexanizm orqali sodir bo'ladi va klinik jihatdan deyarli har doim o'tkir, o'z-o'zidan cheklanuvchi kasallikni keltirib chiqaradi. GAV ning surunkali holatga o'tish xususiyati yo'q, ammo ba'zi hollarda fulminant gepatit (tez rivojlanuvchi jigar yetishmovchiligi) holatiga olib kelishi mumkin, bu esa yuqori o'lim xavfiga ega.

Gepatit B virusi (GBV) Hepadnaviridae oilasiga mansub, qobiqli (enveloped) DNK virusdir. Uning asosiy klinik ahamiyati shundaki, u parenteral, jinsiy va perinatal yo'llar orqali yuqadi hamda bemorlarning katta qismida, ayniqsa bolalik davrida yuqtirilganda, surunkali

infeksiyaga o'tish xavfi mavjud. Surunkali VGB infeksiyasi jigar sirrozi va gepatotsellyulyar karsinoma (GSK) kabi jigar patologiyalarining asosiy sabablaridan biri bo'lib, global miqyosda onkologik kasalliklar orasida muhim o'rin tutadi.

Xavfli omillar

Gepatit A va B viruslari uchun xavf omillari ularning turlicha yuqish mexanizmlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu omillarni epidemiologik jihatdan ikki guruhga ajratish maqsadga muvofiqdir.

1. Virusli hepatit A (VGA) xavf omillari (feko-oral yo'l)

Sanitariya va gigiyena sharoitlari: toza ichimlik suvi yetishmasligi, noto'g'ri kanalizatsiya tizimlari va umumiy ovqatlanish joylarida gigiyena qoidalariga rioya qilmaslik virusning asosiy tarqalish yo'llaridir.

Oziq-ovqat va suv kontaminatsiyasi: virus tashuvchi shaxsning najasi bilan ifloslangan xom ovqatlar (ayniqsa, dengiz mahsulotlari) va suv manbalarini iste'mol qilish.

Jamoaviy tarqalish (outbreaks): maktab, bolalar bog'chasi, qariyalar uylari kabi yopiq jamoalarda bir shaxs orqali tez tarqalish xavfi yuqori bo'ladi.

Endemik hududlarga sayohat: kasallik yuqori darajada tarqalgan mamlakatlarga emlanmagan holda sayohat qilish.

2. Virusli hepatit B (VGB) xavf omillari (parenteral, perinatal va jinsiy yo'l)

GBV qon, sperma, qin sekretsiyasi va boshqa tana suyuqliklari orqali yuqadi. Surunkali tashuvchilarning mavjudligi infeksiya tarqalishining asosiy manbaidir.

A. Parenteral va intra-venoz kontaminatsiya

Nosteril amaliyotlar: nosteril tibbiy, stomatologik yoki kosmetik muolajalar (tatuировка, pirsing). Tibbiy asboblarni (masalan, jarrohlik anjomlari) yetarli darajada sterillamaslik.

Giyohvand moddalarni inyeksiya qilish: Narkotik moddalarni bir martalik bo'lmagan igna va shpritslar orqali jamoaviy qabul qilish.

Tibbiyot xodimlari xavfi: virus bilan ifloslangan ignalar bilan tasodifiy sanchilish (needle-stick injury).

Qon quyish: garchi rivojlangan mamlakatlarda skrining tufayli kamaygan bo'lsa ham, qon mahsulotlarini skriningdan o'tkazmasdan quyish.

B. Jinsiy yo'l

Virus tashuvchisi bilan himoyalangan jinsiy aloqalar (ayniqsa, ko'p sonli sheriklar bilan). GBV ning yuqish ehtimoli OITS (VICH) virusinikidan ancha yuqori hisoblanadi.

C. Perinatal (Onalikdan Bolaga) Yo'l

Vertikal yuqish: GBV bilan kasallangan onadan tug'ish vaqtida chaqaloqqa yuqish VGB ning surunkali shakliga o'tishining eng muhim sababchisi hisoblanadi. Shuning uchun chaqaloqlarni tug'ilgandan keyin darhol emlash (immunoprofilaktika) hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Zamonaviy diagnostika usullari

Virusli hepatit A va B diagnostikasi infeksiyaning mavjudligini, uning kechish davrini (o'tkir, surunkali), virus replikasiyasining faolligini va bemorning immun statusini aniqlashga qaratilgan bo'lib, asosan serologik (antitanalar va antigenlarni aniqlash) va molekulyar (genomni aniqlash) usullarga tayanadi.

1. Gepatit A (VGA) diagnostikasi

VGA diagnostikasi nisbatan sodda, chunki GAV surunkali holatga o'tmaydi. Serologik testlar hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Anti-HAV IgM: qondagi IgM sinfiga mansub bu antitanalar o'tkir Gepatit A infeksiyasi mavjudligining deyarli yagona isbotidir. Ular kasallikning ilk klinik belgilari paydo bo'lishidan avval yoki ular paydo bo'lganidan so'ng tezda paydo bo'ladi.

Anti-HAV IgG: IgG sinfidagi antitanalar infeksiya o'tib ketganligini va hayot davomidagi immunitet shakllanganligini (yoki muvaffaqiyatli vaksinatsiya o'tkazilganligini) ko'rsatadi.

2. Gepatit B (VGB) diagnostikasi: serologik markerlar

VGB diagnostikasi virusologik markerlarning murakkab panelini tahlil qilishni talab qiladi, chunki har bir marker infeksiyaning alohida bosqichini aks ettiradi. Markerlar odatda ELISA (Enzyme-linked immunosorbent assay) yoki CLIA (Chemiluminescent immunoassay) usullari bilan aniqlanadi.

3. Molekulyar usullar (PCR)

Polimeraza zanjir reaksiyasi (PCR) VGB diagnostikasining eng sezgir va muhim usuli bo'lib, ayniqsa surunkali infeksiyani boshqarishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

GBV DNK miqdori (Kvantitativ PCR): qondagi gepatit B virusi DNK zarrachalarining (viral load) aniq miqdorini o'lchash. Bu ma'lumot quyidagilar uchun zarur:

Kasallik faolligini baholash: DNK miqdori qanchalik yuqori bo'lsa, jigar zararlanishi xavfi shunchalik baland bo'ladi.

Antiviral terapiyani monitoring qilish: davolash samaradorligini va virusning davolashga javobini baholash.

GBV genotiplash: virusning turli genotiplarini (A dan H gacha) aniqlash. genotip terapiyaga bo'lgan javobni va kasallikning prognozini bashorat qilishga yordam beradi.

1. Faol immunoprofilaktika (vaksinatsiya)

Gepatitga qarshi kurashishning asosini, ayniqsa VGB uchun, samarali va xavfsiz vaksinatsiya tashkil etadi.

Gepatit A vaksinasi:

Turi: Inaktivatsiyalangan (o'lik) virus asosidagi vakcina.

Maqsad: yuqish xavfi yuqori bo'lgan shaxslarni (masalan, endemik hududlarga sayohat qiluvchilar, bolalar muassasalari xodimlari) o'tkir kasallikdan himoyalash.

Afzalligi: vaksinatsiya uzoq muddatli immunitetni ta'minlaydi.

Gepatit B vaksinasi:

Turi: Rekombinant texnologiya asosidagi, yuzaki antigen (HBsAg) oqsili ishlatilgan vakcina.

Ahamiyati: VGB surunkali shaklga o'tishining oldini olishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Butun dunyoda universal chaqaloqlar emlash jadvaliga kiritilgan, chunki chaqaloqlarda yuqqan VGB ning 90% gacha surunkali holatga o'tishi mumkin.

Emlash Protokoli: odatda uch bosqichli kursda amalga oshiriladi (0, 1, 6 oylik sxema).

2. Passiv immunoprofilaktika

Gepatit immunoglobulinlar (IG): Gepatit A yoki B virusi bilan kontaktda bo'lgan, ammo emlanmagan shaxslarga darhol (kontaktning dastlabki 2 haftasi ichida) immunoglobulin yuborish orqali qisqa muddatli himoya (tayyor antitanalar) ta'minlanadi. Bu, ayniqsa, VGB bilan kasallangan onadan tug'ilgan chaqaloqlar uchun vaksinatsiya bilan birga qo'llaniladigan standart amaliyotdir.

3. Sanitariya-gigiyenik choralar (VGA uchun)

Gepatit A ning feko-oral yuqish yo'lini hisobga olgan holda, gigiyena asosiy profilaktik vositadir.

Shaxsiy gigiyena: qo'llarni sovun bilan yaxshilab yuvish, ayniqsa hojatdan so'ng va ovqat tayyorlashdan oldin.

4. Yuqish yo'llarini nazorat qilish (VGB uchun)

Qon va organ donorligi nazorati: barcha qon va qon mahsulotlarini HBsAg mavjudligini aniqlash maqsadida majburiy skrining qilish.

Tibbiy asboblarning sterillanishi: barcha tibbiy, stomatologik va kosmetologik (masalan, tatuirovka, pirsing) asboblarning to'liq va qat'iy sterillanishini ta'minlash.

Xavfsiz jinsiy aloqa: xavf guruhidagi shaxslarga himoyalangan jinsiy aloqa usullaridan foydalanishni targ'ib qilish.

Xulosa

Virusli hepatit A va B infeksiyalari global sog'liqni saqlash tizimida muhim o'rin tutadi, ammo ularning patogenetik va klinik ahamiyatlari jiddiy farq qiladi. Gepatit A (VGA) o'tkir, feko-oral yo'l bilan yuquvchi va ko'pincha o'z-o'zidan cheklanuvchi kasallik bo'lib, uning klinik ahamiyati asosan o'tkir kasallanishning oldini olishga qaratilgan.

Gepatit B (VGB) ning klinik ahamiyati surunkali infeksiyaga o'tish xavfi bilan belgilanadi. Parenteral va perinatal yuqish yo'llariga ega bo'lgan GBV replikatsiyasi ko'p yillar davomida jigar sirrozi va gepatotsellyulyar karsinoma (GSK) kabi hayot uchun xavfli asoratlarning rivojlanishiga olib keladi.

Diagnostikada serologik markerlar (HBsAg, Anti-HAV IgM) va kvantitativ PCR yordamida virusli yukni aniqlash infeksiyaning holatini baholashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, bu kasalliklar bilan kurashishning eng samarali strategiyasi – bu profilaktika. VGA uchun sanitariya-gigiyena normalariga qat'iy rioya qilish asos bo'lsa, VGB uchun universal chaqaloqlar emlash jadvali bo'yicha amalga oshiriladigan vaksinatsiya eng muhim va hayotiy ahamiyatga ega chora hisoblanadi. VGB ga qarshi o'tkaziladigan keng qamrovli emlash va qon xavfsizligini nazorat qilish choralarigina surunkali tashuvchilikni kamaytirish orqali kelajakda GSK va sirrozga chalinganlar sonini sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Murray, P. R., Rosenthal, K. S., & Pfaller, M. A. (2021). Medical Microbiology (9th ed.). Elsevier. (Gepatit A va B viruslarining molekulyar biologiyasi, virion tuzilishi, replikatsiya sikli va ularning laboratoriya diagnostikasi prinsiplari haqidagi fundamental ma'lumotlar manbai).
2. Mandell, G. L., Bennett, J. E., & Dolin, R. (2020). Mandell, Douglas, and Bennett's Principles and Practice of Infectious Diseases (9th ed.). Elsevier. (Virusli hepatitlarning klinik kechishi, patogenez, epidemiologiyasi va antiviral terapiya strategiyalari bo'yicha chuqur tahlil).
3. Sherlock, S., & Dooley, J. (2011). Diseases of the Liver and Biliary System (12th ed.). Wiley-Blackwell. (Gepatit viruslari keltirib chiqaradigan surunkali jigar kasalliklari, sirroz va gepatotsellyulyar karsinoma patologiyasini yorituvchi asosiy gepatologik manba).
4. World Health Organization (WHO). (2020). Guidelines for the prevention, care and treatment of persons with chronic hepatitis B infection. WHO Press. (Gepatit B ga qarshi

profilaktik choralar, skrining, emlash jadvali va davolash bo'yicha global standartlar va tavsiyalarni o'z ichiga olgan xalqaro hujjat).

5. Knipe, D. M., & Howley, P. M. (Eds.). (2021). Fields Virology (7th ed.). Wolters Kluwer. (Virusli gepatit A va B viruslari uchun virusologik klassifikatsiya, genetik xususiyatlar va virus-mezbon o'zaro ta'siri bo'yicha eng nufuzli va keng qamrovli mikrobiologik nashr).

INNOVATIVE
ACADEMY